

رعایت استانداردهای کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های مراکز آموزشی (نمونه پژوهی: وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور)

عباس گیلوری | احمد یوسفی | طیبه شه میرزادی | جواد بشیری | فردین کولانیان

چکیده

هدف: بررسی وضعیت رعایت استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران در کتابخانه‌های مراکز آموزشی وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور.

روش/ رویکرد پژوهش: با استفاده از روش پیمایشی و سیاهه واری ۴۲ مجتمع و مرکز آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور از نظر رعایت استانداردهای کتابخانه‌ای بررسی شدند.

یافته‌ها: میانگین رعایت مؤلفه‌های هشت‌گانه استاندارد در کتابخانه‌های آموزشی وزارت جهاد کشاورزی ۴۵/۵٪ است. این کتابخانه‌ها، از نظر تعداد نیروی انسانی ۹۵٪؛ خدمات کتابخانه‌ای ۶۱/۸٪؛ سازماندهی ۵۵/۴۵٪؛ و در سایر مقوله‌ها زیر ۵۰٪ ارزیابی شد.

نتیجه‌گیری: کتابخانه‌های آموزشی وزارت جهاد کشاورزی برای ارتقای استانداردهای کتابخانه‌ای، به‌ویژه در حوزه‌های اهداف و وظایف، بودجه، خدمات کتابخانه‌ای، و تجهیزات کتابخانه‌ای به تلاش بیشتری نیاز دارند.

کلیدواژه‌ها

کتابخانه، استانداردسازی، ارزیابی، وزارت جهاد کشاورزی، مراکز آموزشی، کتابخانه آموزشی

رعایت استانداردهای کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های مراکز آموزشی (نمونه پژوهی: وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور)

عباس گیلوری^۱

احمد یوسفی^۲

طیبه شهمیرزادی^۳

جواد بشیری^۴

فردین کولائیان^۵

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۳/۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۶/۳۱

مقدمه

رعایت استاندارد در ارائه خدمات کتابخانه‌ای یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش انجام بهینه وظایف و اهداف در کتابخانه‌های آموزشی است. استاندارد ای.سی.آر.آل^۶ که انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی آمریکا آن را توسعه داده است، یکی از مهم‌ترین استانداردها در خصوص کتابخانه‌های آموزشی و آموزشی است. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نیز برای کاهش هزینه‌ها، افزایش کارایی نیروی انسانی، و ارتقای خدمات کتابخانه‌ای به جامعه بهره‌گیر مجتمع‌ها و مراکز آموزشی و براساس استانداردهای ای.سی.آر.آل، مجموعه‌ای از استانداردها را تدوین و در قالب کتابی با عنوان استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران منتشر کرده است (تعاونی، سلطانی، حریری، و مهرداد، ۱۳۸۰). در این کتاب، در هشت حوزه مجموعه‌سازی، سازماندهی منابع اطلاعاتی، نیروی انسانی، خدمات، بودجه، تجهیزات و ساختمان، اهداف و وظایف کتابخانه‌ای، و شیوه سازمان و مدیریت کتابخانه‌های آموزشی کشور استانداردهایی وضع شده است. رعایت این استانداردها در کتابخانه‌های آموزشی و دانشگاهی باعث ارائه خدمات مناسب و روزآمد اطلاعاتی، سهولت دسترسی دانشجویان و اعضای هیأت علمی به خدمات

۱. عضو هیأت علمی و معاون اطلاع‌رسانی مرکز فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

abgilvari@yahoo.com

۲. عضو هیأت علمی و رئیس کتابخانه مؤسسه تحقیقات واکسن و سرم‌سازی رازی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

yousefi261@gmail.com

۳. عضو هیأت علمی و رئیس گروه پژوهش و علم‌سنجی، مرکز فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

t.shahmirzadi@areeo.ac.ir

۴. عضو هیأت علمی مرکز فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

bashiri16@yahoo.com

۵. عضو هیأت علمی و رئیس گروه نیازشناسی و اشاعه اطلاعات، مرکز فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

fardin.koulaian@gmail.com

6. American of College & Research Libraries (ACRL)

و منابع اطلاعاتی مورد نیاز، و سرانجام، ارتقای کیفی سطح آموزش در مجموعه‌های آموزشی خواهد شد.

تاکنون در داخل کشور در زمینه بررسی وضعیت استاندارد در جوامع مختلف کتابخانه‌ای بررسی‌های فراوانی انجام شده است. صیامیان (۱۳۷۳) در پژوهشی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور را با استاندارد نیروی انسانی ای.سی.آر.ال. مقایسه کرده و نتیجه گرفته است که این کتابخانه‌ها از نظر تعداد نیروی انسانی زیر سطح استاندارد قرار دارند. صدری (۱۳۸۱)، هاشمیان (۱۳۸۲)، و فرد اصفهانی و میرحسینی (۱۳۹۱) نیز با تأکید بر کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی، به ترتیب کتابخانه‌های علوم پزشکی استان مازندران، کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی، و کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران را با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه کرده‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش‌ها نشان داد که هیچ‌یک از این کتابخانه‌ها همه شرایط ذکر شده در استانداردهای هشت‌گانه را ندارند و عمدتاً با معیارهای کمی ذکر شده در استاندارد تفاوت فاحشی دارند. سایر پژوهش‌های انجام‌شده داخلی نیز بر سنجش رعایت استاندارد در کتابخانه‌های دانشگاهی تأکید دارند. در این میان، برخی پژوهش‌ها صرفاً بر یک جنبه از استاندارد، مثلاً وضعیت نیروی انسانی (عظیمی، ۱۳۹۱) یا ساختمان و تجهیزات (زندیان، بیات بدافی، و فرخی، ۱۳۸۸) توجه داشته‌اند. اما، بیشتر پژوهش‌هایی که بر روی کتابخانه‌های دانشگاهی انجام شده است (عطایی، ۱۳۸۱؛ ترکمانی، ۱۳۸۲؛ نصیری و عصاره، ۱۳۸۳؛ ولی‌زاده حقی، ۱۳۸۳؛ سرائیان، ۱۳۸۴؛ احمدی، رسولی آزاد، و رضاحسینی، ۱۳۹۰؛ طاهری، ۱۳۹۰؛ نجفی تیرتاش، ۱۳۹۰، و مجیدی و موسایی، ۱۳۹۱) همه جنبه‌های هشت‌گانه استاندارد را بررسی کرده‌اند. گرچه نتایج این پژوهش‌ها در برخی مؤلفه‌های مورد بررسی با هم تفاوت دارند، اما تقریباً در همه آنها، کتابخانه‌های دانشگاهی در زمینه‌های نیروی انسانی و بودجه با سطح استاندارد بسیار فاصله داشته‌اند. تقریباً در همه این بررسی‌ها وضعیت مؤلفه‌های سازماندهی و خدمات کتابخانه‌ای، اگرچه تا درجه عالی فاصله زیادی داشته‌اند، اما رضایت‌بخش و مطلوب بوده‌اند.

اغلب در پژوهش‌های انجام‌شده در کشورهای دیگر نیز بر بررسی کتابخانه‌های دانشگاهی با استانداردهای دانشگاهی ای.سی.آر.ال. تأکید شده است. در بعضی از این بررسی‌ها (هاوکینز^۱ و همکاران، ۱۹۷۸؛ گریمز^۲، ۱۹۸۹؛ ویجی کوما^۳، ۲۰۰۸) در همه مقوله‌های مورد بررسی کمترین همخوانی با استانداردها وجود داشته است؛

1. Hawks
2. Grimes
3. Vijayakumar

اما، در برخی پژوهش‌ها (کارپنتر^۱، ۱۹۸۱؛ دوبین و بیگلاو^۲، ۱۹۸۶؛ آشور^۳، ۱۹۹۲) برخی مقوله‌ها مانند بودجه و حجم مجموعه در وضعیت مناسبی قرار نداشته و سایر مؤلفه‌ها رضایت‌بخش بوده‌اند. تعداد کمی از پژوهش‌های داخلی و خارجی (رنجبری، ۱۳۸۶؛ محمودی، ۱۳۸۶؛ شهمیرزادی، ۱۳۸۸، کازیکاوا^۴، ۱۹۸۶) بر سنجش کتابخانه‌های تخصصی با استانداردها تأکید داشته‌اند. گرچه نتایج این پژوهش‌ها بی‌شبهت به یافته‌های پژوهشی در دیگر انواع کتابخانه نبوده است؛ اما، کمبود نیروی متخصص کتابداری در این نوع کتابخانه‌ها بسیار چشمگیر است.

در وزارت جهاد کشاورزی ۴۱ مجتمع و مرکز آموزشی وجود دارد که به سازمان تحقیقات، آموزش، و ترویج کشاورزی وابسته‌اند. پرورش استعدادها از طریق ارائه آموزش عالی و دوره‌های کوتاه‌مدت تخصصی و انجام پژوهش‌ها و ترویج علوم و فنون به منظور تربیت نیروهای متخصص در رشته‌های مختلف کشاورزی برای تأمین نیروی انسانی مورد نیاز کشور از اهداف تشکیل این مراکز آموزشی هستند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۰).

در هریک از مجتمع‌ها و مراکز آموزشی وزارت جهاد کشاورزی برای دسترسی به اهداف، کتابخانه‌ای تأسیس شده است. در این کتابخانه‌ها منابع اطلاعاتی و انواع خدمات اطلاع‌رسانی به دانشجویان، اعضای هیأت علمی، و کارکنان مراکز آموزشی ارائه می‌شود. رفع نیازهای اطلاعاتی و ارائه خدمات اطلاعاتی روزآمد، از مهم‌ترین اهداف ایجاد چنین کتابخانه‌هایی بوده است. درباره این موضوع که این کتابخانه‌ها تا چه میزان براساس استاندارد تأسیس شده است یا تأمین منابع و تجهیزات و ارائه خدمات در آنها تا چه میزان با استانداردها همخوانی دارد تاکنون پژوهشی انجام نشده است. در پژوهش‌های پیشین، اگرچه وضعیت رعایت استاندارد در انواع مختلف کتابخانه‌ها بررسی شده؛ اما، در هیچ یک از آنها کتابخانه‌های آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی بررسی نشده است. هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان رعایت مؤلفه‌های هشت‌گانه استاندارد در کتابخانه‌های آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی است.

روش‌شناسی

روش انجام پژوهش پیمایشی توصیفی است. جامعه پژوهش همه کتابخانه‌های موجود در مجتمع‌ها و مراکز آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی در سطح کشور است (۴۱ کتابخانه). ۳۰ کتابخانه (۷۳/۱ درصد) پرسشنامه را تکمیل کردند و عودت

1. Carpenter
2. Dubin and Bigelow
3. Ashoor
4. Kosikova

دادند. داده‌های مورد نیاز از طریق سیاهه واری براساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران گردآوری شد. این سیاهه واری از ۸ بخش و ۱۰۴ پرسش تشکیل شده است. برای انتخاب شاخص سنجش سعی شد از میان عناصر استاندارد، شاخصه‌هایی انتخاب شوند که کمی و قابل اندازه‌گیری باشند و شاخصه‌های اصلی و ضروری مورد توجه قرار گیرند. از انتخاب گزینه‌ها و شاخصه‌های توصیه‌ای در استاندارد پرهیز شد. ابزارهای گردآوری استاندارد، سیاهه‌های واری یا ابزارهایی که مستخرج از استاندارد هستند به سنجش روایی و پایایی نیاز ندارند، زیرا استاندارد خود به‌عنوان سنجی مورد قبول عام است و نیازی به سنجی دوباره ندارد (ساروخانی، ۱۳۸۰)؛ به‌ویژه اگر نهادی ملی مانند کتابخانه ملی این استاندارد را بومی‌سازی کرده باشد. داده‌های گردآوری شده پس از ورود به رایانه، با نرم‌افزار SPSS 22 و با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، و میانگین) تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها

در همه ۳۰ مرکز آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی یک کتابخانه وجود داشت. بیشترین مراکز آموزشی (۴ مرکز با فراوانی ۱۳/۳ درصد) در استان سمنان قرار داشتند. استان فارس با ۳ مرکز (فراوانی ۱۰ درصد) و استان تهران و مازندران، با ۲ مرکز (هریک با فراوانی ۶/۷ درصد) به‌ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را از نظر تعداد مراکز آموزشی به‌خود اختصاص دادند. از میان ۳۰ مدیر کتابخانه مورد بررسی ۱۵ مدیر (۵۰ درصد) زن و ۱۵ مدیر (۵۰ درصد) مرد بودند. گرچه پراکندگی رشته‌های تحصیلی این مدیران زیاد است؛ اما، نیمی از مدیران (۱۵ مدیر با فراوانی ۵۰ درصد) در مقاطع مختلف رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی تحصیل کرده بودند. مدیرانی با مدرک کارشناسی (۱۵ نفر با فراوانی ۵۰ درصد)، کارشناسی ارشد (۹ نفر با فراوانی ۳۰ درصد)، و فوق‌دیپلم (۴ نفر با فراوانی ۱۳/۳ درصد) به‌ترتیب رده‌های اول تا سوم را به‌خود اختصاص دادند. وضعیت رعایت شاخصه‌های هشت‌گانه استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران در جامعه پژوهش در جدول ۱ نشان داده شده است. فقط در ۴ کتابخانه (۱۴/۴ درصد) اهداف بلندمدت از پیش تعیین شده بود. مجموع رعایت شاخصه‌های مربوط به سازمان و مدیریت در ۳۰ کتابخانه آموزشی مورد بررسی ۵۱/۱ درصد بود. همه کتابخانه‌های مورد بررسی (۱۰۰ درصد) از پیش دارای ساختار بدون سازمانی بودند و همه آنها زیر نظر معاونت پژوهشی سازمان اداره می‌شدند.

جدول ۱. میزان رعایت مؤلفه‌های اصلی استاندارد در جامعه پژوهش

مؤلفه‌های اصلی استاندارد	تعداد	درصد	تعداد مطلوب	درصد
تدوین اهداف و وظایف	۴	۱۴/۴	۳۰	۱۰۰
سازمان و مدیریت	۱۵	۵۱/۱	۳۰	۱۰۰
نیروی انسانی	۴۲ نفر	۹۵/۴	۴۴	۱۰۰
مجموعه‌سازی	۱۵	۵۰	۳۰	۱۰۰
سازماندهی	۱۶	۵۵/۴۵	۳۰	۱۰۰
خدمات کتابخانه‌ای	۱۹	۶۱/۸	۷۲	۱۰۰
ساختمان و تجهیزات	۱۰	۳۳/۳	۶۵۶	۱۰۰
بودجه	۶	۲۸/۵	نامعلوم	-
جمع	-	۴۵/۵	-	۱۰۰

تعداد کل نیروهای شاغل در کتابخانه‌های واحدهای آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی ۴۲ نفر بود. در این میان، بیشترین تعداد (۲۸ نفر با فراوانی ۶۶/۷ درصد) در بخش امانت به‌کار اشتغال داشتند.

خط‌مشی مدون، بازنگری مستمر سیاست‌ها، وجین مجموعه، اشتراک منابع با سایر کتابخانه‌ها، و تهیه نسخه پشتیبان از داده‌های کتابخانه‌ای از جمله معیارهای مورد بررسی در حوزه استاندارد مجموعه‌سازی بود. متوسط رعایت مؤلفه‌های مجموعه‌سازی در جامعه مورد بررسی ۵۰ درصد بود؛ به‌عبارت دیگر، در ۱۵ کتابخانه از ۳۰ کتابخانه، مؤلفه‌های مربوط به مجموعه‌سازی رعایت شده بود.

براساس نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها، میانگین رعایت مؤلفه‌های مربوط به سازماندهی ۵۵/۴۵ درصد بود. در همه کتابخانه‌های مورد بررسی، نرم‌افزار کتابخانه‌ای وجود داشت و ۲۷ کتابخانه (۹۰ درصد) با استفاده از نظام رده‌بندی کنگره سازماندهی شده بودند. از نرم‌افزار کتابخانه‌ای آذرخش در ۲۳ کتابخانه (۷۶/۷ درصد) استفاده شده است.

مهم‌ترین خدمتی که عموماً در کتابخانه‌های آموزشی ارائه می‌شد امانت منابع اطلاعاتی، به‌ویژه کتاب، بود؛ اما در عین حال، این کتابخانه‌ها باید خدمات و امکانات دیگری را نیز به جامعه بهره‌گیر خود ارائه دهند. امکانات و تسهیلات لازم برای معلولان و نابینایان (از جمله کتاب‌های بریل، دستگاه خواننده، و سطوح مناسب در کنار راه‌پله برای ورود معلولان)، برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی مختلف، خدمات کپی، پاسخگویی به پرسش‌ها، جستجو در منابع، و تهیه تازه‌ها از جمله خدماتی هستند که کتابخانه‌ها باید برای بهره‌گیران خود ارائه کنند. داده‌های پژوهش

نشان داد که در ۶۱/۸ درصد کتابخانه‌های مورد بررسی انواع مختلف خدمات کتابخانه‌ای ارائه می‌شود؛ اما، در هیچ‌یک از کتابخانه‌ها تسهیلاتی برای معلولان وجود ندارد.

ساختمان کتابخانه و تجهیزات مناسب برای استفاده کامل بهره‌گیران از منابع کتابخانه‌ای اهمیت زیادی دارد. بدون بخش‌های مناسب و مختلف کتابخانه‌ای و نداشتن تجهیزات مناسب برای استفاده از منابع، خدمات کتابخانه‌ای ناقص خواهد بود. بخش‌هایی مانند امانت، مخزن، مرجع، مجلات، بخش خدمات اطلاع‌رسانی، فهرست‌نویسی، و مطالعه در بیشتر کتابخانه‌های دانشگاهی وجود دارد. همه ۷ بخش یادشده فقط در ۱۰ کتابخانه (۳۳/۳ درصد) به صورت مستقل وجود داشت. از میان انواع بخش‌های کتابخانه‌ای، بیشترین میزان فضا با میانگین ۱۵۳/۹ متر مربع به بخش مطالعه تعلق داشت. از نظر بودجه، فقط در ۶ مرکز آموزشی (۲۸/۵ درصد)، بودجه کتابخانه در بودجه سالیانه مرکز لحاظ شده بود و در ۲۴ مرکز (۷۱/۵ درصد) بودجه سالیانه کتابخانه ابلاغ نمی‌شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میزان بودجه اختصاصی برای انجام خدمات کتابخانه‌ای و خرید منابع در این کتابخانه‌ها بسیار ناچیز بود.

بحث و نتیجه‌گیری

میانگین رعایت مؤلفه‌های هشت‌گانه استاندارد در کتابخانه‌های آموزشی وزارت جهاد کشاورزی ۴۵/۵ درصد به دست آمد. در پژوهش گیلوری (۱۳۹۰) میزان مطابقت کتابخانه‌های پژوهشی وزارت جهاد کشاورزی با استانداردها ۴۲/۶ درصد گزارش شده است. می‌توان استنباط کرد که هم کتابخانه‌های مراکز آموزشی و هم کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز پژوهشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی در خصوص مؤلفه‌های عمده هشت‌گانه استاندارد در وضعیت مناسبی قرار ندارند.

میزان رعایت مقوله اهداف و وظایف در کتابخانه‌های مورد بررسی ۱۴/۴ درصد و بسیار ضعیف بود. هیچ‌یک از کتابخانه‌های مورد بررسی به تدوین و مشخص بودن اهداف کوتاه‌مدت اشاره نکردند و فقط ۴ کتابخانه (۱۴/۴ درصد) اهداف بلندمدت مدونی داشتند. با توجه به اینکه تعیین وظایف کتابخانه‌ای و پیگیری آن باعث جلوگیری از سردرگمی و تعیین خط سیر فعالیت‌های کتابخانه‌ای می‌شود، مسئولان و دست‌اندرکاران کتابخانه‌های آموزشی باید به مقوله تعیین وظایف و اهداف به شکل مدون توجه ویژه‌ای داشته باشند. باید اهداف و وظایف این کتابخانه‌ها تدوین و رسماً ابلاغ و پیگیری شود. کتابخانه‌های آموزشی وزارت جهاد کشاورزی از نظر تعیین

اهداف و وظایف با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران همخوان نبودند. این یافته در پژوهش صدری (۱۳۸۱)، عطایی (۱۳۸۱)، ولی‌زاده حقی (۱۳۸۳)، گیلوری (۱۳۹۰)، هاوکینز و همکاران^۱ (۱۹۷۸)، و گریمز^۲ (۱۹۸۹) نیز گزارش شده است. براساس نتایج پژوهش، فقط ۷ کتابخانه (۲۳/۴ درصد) به‌عنوان واحد مستقل در مجموعه خود در نظر گرفته شده بودند. بیشتر کتابخانه‌های مورد بررسی (۲۳ کتابخانه با فراوانی ۷۶۷ درصد) زیر نظر معاونت آموزشی قرار داشتند. بنابراین، کتابخانه‌های واحدهای آموزشی وزارت جهاد کشاورزی از نظر استقلال واحد و ساختار سازمانی بدون امتیاز لازم را کسب کرده‌اند و همانند پژوهش رنجبری (۱۳۸۶)، سرانیان (۱۳۸۴)، صابریان بروجنی (۱۳۸۵)، و گیلوری (۱۳۹۰) با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران همخوانی دارند.

بیشترین میزان انطباق با استانداردهای کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های واحدهای آموزشی وزارت جهاد کشاورزی به تعداد کارکنان تعلق دارد. این کتابخانه‌ها از نظر تعداد کارکنان ۹۵/۴ درصد با استاندارد همخوانی دارند. طبق استاندارد باید ۶۰ درصد نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌ها متخصص و ۴۰ درصد غیرمتخصص باشند. در جامعه مورد بررسی ۱۷ نفر مدرک مرتبط کتابداری (۴۰/۵ درصد) و ۲۵ نفر (۵۹/۵ درصد) مدرک غیرکتابداری دارند. این یافته با هیچ‌یک از پژوهش‌های پیشین همخوانی ندارد.

مقوله خدمات کتابخانه‌ای با ۶۱/۸ درصد در رتبه دوم و مقوله سازماندهی با ۵۵/۴۵ درصد در رتبه سوم از نظر رعایت استانداردهای کتابخانه‌ای قرار گرفتند. این یافته با یافته پژوهش گیلوری (۱۳۹۰) تقریباً در یک راستا قرار دارد. گرچه دو مقوله ارائه خدمات کتابخانه‌ای و سازماندهی منابع، کمی بیش از میانگین بودند و با استاندارد، فاصله بسیار زیادی دارند؛ اما نکته مثبت آن است که کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر این دو مقوله مهم کتابخانه‌ای امتیاز قابل قبولی - نه بسیار عالی - کسب کرده‌اند.

وضعیت منابع کتابخانه‌ای با ۲۴ درصد در کتابخانه‌های جامعه پژوهش در وضعیت بسیار وخیمی قرار دارد. تخمین منابع موجود در مجموعه کتابخانه‌های آموزشی براساس ترکیبی از منابع پایه، تعداد منبع به ازای هریک از کارکنان آموزشی و سایر اعضا و تعداد منابع تولیدشده در مرکز محاسبه می‌شود. در کتاب استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران برای محاسبه مجموعه هر کتابخانه دانشگاهی فرمولی ارائه شده است. بر این اساس، میانگین منابع کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های آموزشی

1. Hawkins
2. Grimes

وزارت جهاد کشاورزی ۹۵۷۱ نسخه (۴۸۸۷ عنوان) است. بنابراین، در هریک از کتابخانه‌های واحدهای آموزشی مورد بررسی با کمبود تعداد ۳۰۳۰۹ روبه‌رو هستیم. نتیجه آنکه کتابخانه‌های واحدهای آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی از نظر حجم مجموعه زیر خط استاندارد قرار دارند. این یافته پژوهشی در خصوص کمبود منابع اطلاعاتی با یافته‌های پژوهش آشور^۱ (۱۹۹۲)، گریمز (۱۹۸۹)، دویین و بیگلاو^۲ (۱۹۸۶)، کارپنتر^۳ (۱۹۸۱)، شه‌میرزادی (۱۳۸۸)، قهنویه (۱۳۸۴)، و صدیری (۱۳۸۱) نیز همخوانی دارد.

تخصیص بودجه سالیانه معین و منظمی در این کتابخانه‌ها وجود نداشت و فقط در تعداد اندکی از کتابخانه‌ها بودجه سالیانه‌ای تخصیص یافته و ابلاغ می‌شود. بیشتر کتابخانه‌های مورد بررسی برای موارد خاصی مثل خرید از نمایشگاه بین‌المللی کتاب عموماً از بودجه معاونت پژوهشی مبلغی دریافت می‌کردند. فقط در ۷ مرکز آموزشی وزارت جهاد کشاورزی (۲۳/۳ درصد) بودجه کتابخانه اعلام می‌شود. براساس استاندارد، باید معادل ۳ درصد از کل بودجه جاری آموزشی و پژوهشی به کتابخانه اختصاص یابد (تعاونی، سلطانی، حریری، و مه‌راد، ۱۳۸۰). میانگین بودجه مراکز آموزشی ۲۶۰۰۶/۸۷۵ ریال بوده است که ۳ درصد بودجه آنها، سالانه حدود ۰۰۰،۷۸۰ ریال است که بودجه بسیار ناچیزی است. یکی از مشکلات اساسی کتابخانه‌های آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی میزان درآمد ناچیز سالانه و هزینه‌های زیاد نگهداری تجهیزات و ساختمان، و هزینه‌های مصرفی آنهاست که باعث می‌شود بودجه قابل توجهی برای کتابخانه در نظر گرفته نشود یا حتی اصلاً بودجه‌ای منظور نگردد. این کتابخانه‌ها از نظر بودجه تخصیصی سالانه با استاندارد بسیار فاصله دارند. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده قبلی مانند صدیری (۱۳۸۱)، عطایی (۱۳۸۱)، نصیری و عصاره (۱۳۸۳)، سرائیان (۱۳۸۴)، شه‌میرزادی (۱۳۸۸)، و هاوکینز و همکاران (۱۹۷۸) در یک راستا قرار دارد؛ اما، با نتیجه پژوهش ویجی کومار و ویجی کومار^۴ (۲۰۰۸) در تعارض است. بنابراین، مدیران وزارت جهاد کشاورزی باید علاوه بر اهمیت دادن به کتابخانه و خدمات کتابخانه‌ای، مسئولان مراکز آموزشی را به تأمین منابع روزآمد برای کتابخانه‌های مراکز تابعه تشویق کنند.

ساختمان و تجهیزات کتابخانه و توجه به آن از دیگر موارد مهمی است که در این بررسی مورد توجه قرار گرفت. میزان رعایت استاندارد تجهیزات در کتابخانه‌های مورد بررسی ۳۳/۳ درصد و ضعیف بوده است. با توجه به اینکه تجهیزات کتابخانه‌ای

1. Ashoor
2. Dubin & Bigelow
3. Carpenter
4. Vijayakumar & Vijayakumar

و استفاده مناسب از آنها در ارائه خدمات کتابخانه‌ای و جلب رضایت جامعه بهره‌گیر از کتابخانه نقش بسیار مهمی دارد، مسئولان و دست‌اندرکاران مراکز آموزشی باید در این زمینه هم اقدام کنند.

میانگین فضای هر کتابخانه در وزارت جهاد کشاورزی ۲۱۸/۵ متر مربع به‌دست آمد. هر کتابخانه در مراکز آموزشی وزارت جهاد کشاورزی به‌طور میانگین به ۶۵۶ متر مربع فضای کتابخانه‌ای نیاز دارد. به این ترتیب، هر کتابخانه آموزشی حدود ۴۳۷ متر مربع فضای کتابخانه‌ای کم داشت. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های ویجی‌کومار و ویجی‌کومار (۲۰۰۸) مخالف و در راستای یافته‌های پژوهش گریمز (۱۹۸۹)، هاوکینز و همکاران (۱۹۷۸)، محمودی (۱۳۸۶)، و ترکمانی (۱۳۸۲) قرار دارد. مراکز آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی باید برای کتابخانه اهمیت بیشتری قائل باشند و فضای بیشتری را به کتابخانه و فعالیت‌های آن اختصاص دهند.

به‌طور کلی، کتابخانه‌های مراکز آموزشی تابعه وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور در زمینه همخوانی با مؤلفه‌های هشت‌گانه موجود در استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران در وضعیت مناسبی قرار نداشتند. رعایت مقوله‌های استاندارد چون "اهداف و وظایف"، "حجم و تعداد منابع کتابخانه‌ای"، "تخصیص بودجه سالیانه مستقل"، "تجهیزات و امکانات کتابخانه‌ای"، و "فضای کتابخانه‌ای" در این کتابخانه‌ها بسیار ضعیف و زیر سطح استاندارد بود. اما، رعایت سه مقوله "تعداد کارکنان"، "ارائه خدمات کتابخانه‌ای"، و "سازماندهی منابع کتابخانه‌ای" در این کتابخانه‌ها به نسبت سایر مقوله‌ها در سطح مطلوب‌تری بود.

با توجه به اینکه وزارت جهاد کشاورزی از طریق سازمان پژوهشی وابسته به‌خود، یعنی "سازمان تحقیقات، آموزش، و ترویج کشاورزی"، آموزش بهره‌برداران و ترویج یافته‌های پژوهشی کشاورزی را عهده‌دار است، انجام بهینه این وظایف مهم در گرو تکمیل و تجهیز کتابخانه‌های آموزشی موجود در این وزارتخانه است. مسئولان و دست‌اندرکاران این وزارتخانه باید ضمن توجه به تجهیز این کتابخانه‌ها نسبت به تأمین و خرید منابع کتابخانه‌ای روزآمد و تخصیص فضاهایی مناسب‌تر برای این کتابخانه‌ها اقدام کنند. اختصاص ردیف بودجه‌ای مستقل برای کتابخانه‌های آموزشی تابعه در بودجه مؤسسات/ مراکز تابعه می‌تواند یکی از مهم‌ترین و نخستین گام‌ها در راستای بهبود وضعیت این کتابخانه‌ها باشد. اهمیت دادن به موضوع کتابخانه و توجه بیشتر مدیران، به همراه رعایت موارد پیش‌گفته، می‌تواند چراغ راهی برای توسعه آتی کتابخانه‌های آموزشی باشد.

مآخذ

احمدی، نفیسه؛ رسولی آزاد، محمدرحیم؛ و رضاحسینی، هومن (۱۳۹۰). تعیین و تشریح وضع موجود کتابخانه‌های دانشگاهی شهرستان خمین از نظر شاخص‌های موجود در استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران و مقایسه وضع موجود با وضع مطلوب. *پژوهش اجتماعی*، ۴ (۱۰)، ۶۳-۷۶.

تعاونی، شیرین؛ سلطانی، پوری؛ حریری، مهرانگیز؛ و مهرداد، جعفر (۱۳۸۰). *استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

ترکمانی، ابراهیم (۱۳۸۲). *ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر ارومیه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران.

رنجبری، علی (۱۳۸۶). *ارزشیابی شاخص‌های عملکرد کتابخانه دانشگاهی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان مرکزی بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران.

زندیان، فاطمه؛ بیات بدافی، ناهید؛ و فرخی، فرهنگ (۱۳۸۸). بررسی ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی عمومی و دانشگاهی شهر زنجان از نظر میزان انطباق با استانداردهای بین‌المللی برای معلولان جسمی - حرکتی از دیدگاه مسوولان کتابخانه‌ها. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۲ (۴)، ۲۴۹-۲۷۱.

ساروخانی، باقر (۱۳۸۰). *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (ج ۲)*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سرائیان، آزاده (۱۳۸۴). *ارزیابی و مقایسه کتابخانه‌های صنعت برق استان تهران با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران.

شهمیرزادی، طیبه (۱۳۸۸). *بررسی وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی تحت پوشش سازمان تحقیقات، آموزش، و ترویج کشاورزی و ارائه رویه مناسب جهت فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی.

صابریان بروجنی، مژگان (۱۳۸۵). *بررسی مدیریت کتابخانه‌های عمومی استان چهارمحال و بختیاری بر اساس استانداردها*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران.

صدری، رضا (۱۳۸۱). *ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی استان مازندران و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم

پزشکی ایران، تهران.

صیامیان، حسن (۱۳۷۳). بررسی وضعیت نیروی انسانی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و مقایسه آنها با استاندارد نیروی انسانی ACRL. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

طاهری، منوچهر (۱۳۹۰). ارزیابی وضعیت کتابخانه‌های واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی استان مازندران براساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تنکابن، ایران.

عطایی، الهام (۱۳۸۱). ارزیابی نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران بر اساس پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

عظیمی، مینو (۱۳۹۱). بررسی و ارزیابی وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاه پیام نور استان‌های آذربایجان غربی و شرقی و مقایسه آنها با استانداردهای موجود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، تهران.

فرداصفهانی، فهیمه؛ میرحسینی، زهره (۱۳۹۱). تحلیل وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران با استفاده از استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی، ۲ (۱)، ۵۵-۶۸.

قهنویه، حسن (۱۳۸۴). بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی شهر اصفهان و مقایسه تطبیقی آن با استانداردهای ایفلا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ایران.

گیلوری، عباس؛ شه میرزادی، طیبه؛ یوسفی، احمد؛ کولایان، فردین؛ و بشیری، جواد (۱۳۹۰). ارزیابی کتابخانه‌های سازمان تحقیقات، آموزش، و ترویج کشاورزی بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی.

مجیدی، موسی؛ موسایی، اصغر (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه پیام نور در مرکز استان‌ها، بر مبنای استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. دانش‌شناسی، ۵ (۱۸)، ۸۵-۱۰۷.

محمودی، علی‌رضا (۱۳۸۶). بررسی وضعیت ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران بر اساس استانداردها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران.

نجفی تیرتاش، حبیب‌الله (۱۳۹۰). ارزیابی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه پیام نور استان مازندران بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه

آزاد اسلامی، واحد تنکابن، ایران.

نصیری، ماریا؛ عصاره، فریده (۱۳۸۳). مقایسه کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. *کتابداری*، ۳۸ (۴۲)، ۷۷ - ۹۸.

وزارت جهاد کشاورزی. سازمان تحقیقات، آموزش، و ترویج کشاورزی. مرکز آموزش عالی امام خمینی (۱۳۹۰). هدف و وظایف اساسی مرکز آموزش عالی امام خمینی (ره) وزارت جهاد کشاورزی. بازیابی ۲۶ آذر ۱۳۹۰، از <http://itvhe.ac.ir/HomePage.aspx?TabID=5183&Site=imam.itvhe.ac&Lang=fa-IR>

ولی‌زاده‌حقی، سعیده (۱۳۸۳). بررسی زیرساخت ارائه خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌های تخصصی دولتی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران.

هاشمیان، محمدرضا (۱۳۸۲). ارزیابی کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی بر اساس استانداردهای موجود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

Ashoor, M. S. (1992). Evaluation of the collections of saudi university libraries based on the ACRL standards. *International Information and Library Review*, 24 (1), 3-14.

Carpenter, R. L. (1981). College libraries: a comparative analysis in terms of the ACRL standards. *College and Research Libraries*, 42 (1), 7-18.

Dubin, E., & Bigelow, L. (1986). Community college learning resources centers at the crossroads: Illinois, a case study. *College-and-Research-Libraries*, 47 (6), 596-603.

Grimes, D. J. (1989). Two-Year college libraries in Alabama: a comparison in terms of ACRL quantitative and qualitative guidelines. Retrieved Feb 4, 2016, from <http://eric.ed.gov/?id=ED311925>

Hawkins, J., et al. (1978). *The status of status: the status of librarians in Texas academic libraries*. Texas: Univ. of TX.

Kosikova, L. (1986). The current standard of the work of special libraries of spa establishments of the czech socialist republic. *Technicka Knihovna*, 30 (10), 284-290.

Vijayakumar, M., & Vijayakumar, J. K. (2008). Assessing Indian academic library services with "ACRL/ALA standards for libraries in higher education: a model. *SRELS Journal of Information Management*, 45 (4), 473-484.

استناد به این مقاله:

گیلوری، عباس؛ یوسفی، احمد؛ شهمیرزادی، طیبه؛ بشیری، جواد؛ و کولانیان، فردین (۱۳۹۵). رعایت استانداردهای کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های آموزشی وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۷ (۴)، ۱۴۳-۱۵۶.